

КАРАБАЕВ БАХТОВАР БАХТИЁРОВИЧ

**ТАШАККУЛИ САЛОҲИАТИ ИРТИБОТӢ-МЕТОДИИ ОМУЗГОРОНИ
ОЯНДАИ ЗАБОНИ АНГЛИСӢ ТАВАССУТИ ТЕХНОЛОГИЯИ
МОДУЛӢ- РЕЙТИНГИИ ТАЪЛИМ**

13.00.02 – Назария ва методикаи таълим ва тарбия
(забонҳои хориҷӣ) (илмҳои педагогӣ)

АВТОРЕФЕРАТИ

диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии
номзади илмҳои педагогӣ

Душанбе – 2017

Рисола дар кафедраи методикаи таълими забони англисии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни анҷом дода шуда аст.

Роҳбари илмӣ:

Алиев Сулаймон Нозимович - доктори илмҳои педагогӣ, профессор

Муқарризони расмӣ:

Гусейнова Татьяна Владимировна - доктори илмҳои педагогӣ, профессор, директори Донишкадаи тақмили ихтисоси Донишгоҳи (Славянии) Россияву Тоҷикистон

Раҳмонов Ғаниҷон Раҳмонович - номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи забонҳои хориҷии Донишгоҳи давлатии тижорати Тоҷикистон

Муассисаи пешбар:

Донишкадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба С. Улуғзода

Ҷимоя рӯзи «06» октябри соли 2017 соати 15:00 дар ҷаласаи шӯрои диссертатсионии 6D. КОА-001 назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734003, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 121) доир мегардад.

Бо рисола дар китобхонаи илмии ДДОТ ва дар сайти www.tgpu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат «___» _____ с. 2017 ба ҷойҳои зарурӣ фиристода шуд.

Котиби илмии шӯрои диссертатсионӣ, доктори илмҳои филологӣ:

С. Хочазод

ТАВСИФИ УМУМИИ РИСОЛА

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқот. Ислоҳоти низоми таҳсилот тибқи тақозои замон муассисаҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистонро вазифадор менамояд, ки роҳҳои беҳтари тақмили таҳсилоти олии касбӣ, баланд бардоштани сифати дониш ва захираҳои эҷодию зеҳнии мутахассисони ояндаро ҷустуҷӯ намоянд. Дар даҳсолаҳои охир ҷидду ҷаҳди олимони соҳаи таълиму тарбия ба ошкор намудани имкониятҳои захиравии сифатан тағйир додани таҳсилоти олии касбӣ бо роҳи тақмил додани сохтори он равона гардида буд. Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (2013) баҳри амалигардонии низоми таҳсилоти бисёрзинагӣ бо пайдарҳам ба роҳ мондани дараҷаҳои ихтисоси «бакалавр», «мутахассис» ва «магистр» барои муҳассилин заминаҳои мувофиқ фароҳам оварда шудааст. Ҷорӣ намудани сохтори бисёрзинагӣ таҳсилоти олии ҷумҳуриро ба стандартҳои ҷаҳонӣ наздик кунонида, барои ҳамгироии Тоҷикистон дар фазои ҷаҳонии таҳсил имконият фароҳам меоварад. Ҳамзамон, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон низомномаҳо оид ба бакалавриат, магистратура ва докторантура (Ph.D.)-ро таҳия намудааст, ки дар ҷаҳорҷӯбаи онҳо амалӣ намудани тағйироти бунёдӣ ва ҷиддӣ дар низоми таҳсилоти олий ва баъдидипломӣ пешбинӣ гардидааст.

Моҳияти созишномаи Болония ҳамчун шартӣ зарурии баланд бардоштани сифати таҳсилоти олий аз ҷорӣ намудани технологияи таҳсилоти кредитию модулии ба шахсият нигаронидашуда дар ҷараёни таълим (Н.П. Заграй, В.Г. Захаревич, Е.А. Иванов, В.П. Попов) иборат мебошад. Истифодаи технологияи кредитию модулии таълим ва назорати он дар раванди таълим ба талаботи муосир ҷавобгӯ буда, баробарарзиши ҳуҷҷатҳои миллиро доир ба таҳсилот дар шароити ворид шудани мактабҳои олий ба фазои ягонаи таҳсилоти байналмилалӣ таъмин менамояд, ки он мутаҳаррикии академии мутахассисони ояндаро пешбинӣ менамояд.

Ворид гардидани муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷараёни таҳсилоти Болония сатҳи баланди салоҳиятнокиро нисбат ба ҳамаи фанҳои таълимӣ, аз ҷумла ба забони хориҷӣ тақозо мекунад. Муҳимияти ин масъала дар ҳуҷҷати «Стратегияи миллии таҳсилоти олии касбӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2007 – 2015» ва дар талаботҳои Стандарти давлатии таълимии таҳсилоти олии касбӣ барои тайёр намудани мутахассисони баландихтисос, ки қобилияти давом додани таҳсил ва анҷом додани фаъолияти касбиашонро дар муҳити забонҳои хориҷӣ доранд, зикр гардидааст. Дар иртибот ба ин мавзӯ, дар соҳаи фаъолияти таълимии муассисаҳои таҳсилоти олии педагогии ҷумҳурӣ проблемаи инкишофи салоҳиятнокии иртиботии (коммуникативии) касбӣ бо забони хориҷӣ барои омӯзгорони оянда аҳамияти махсус касб менамояд.

Дарачаи коркарди илмӣ проблема. Дар таҳқиқотҳои психологию педагогӣ доир ба таҷдиди низоми маориф муносибати салоҳиятнокӣ ба сифати консепсияи пешбар – омил ва воситаи муҳиму навсозии раванди ҷараёни таҳсил, ки он ба самти тайёр кардани мутахассис равона карда мешавад ва мутахассиси омодашаванда қобилияти қабул кардани қарорҳои ғайристандартӣ ва масъул будан ба иҷрои ин қарорҳо, қобилияти дар бозори меҳнат рақобатпазир буданро доро буда, марҳалаҳои рушди касбии худро босаводона тарҳрезӣ карда метавонад – доништа шудааст (В.И. Байденко, В.А. Болотов, Е.А. Боярский, А.А. Вербитский, И.А. Зимняя, В.А. Калней, С.М. Коломиетс, А.М. Новиков, М.В. Пожарская, В.В. Сериков, Ю.Г. Татур, И.Д. Фрумин, А.В. Хуторской, А.И. Чучалин, С.Е. Шишова,

А.Н. Шукин ва ғайра). Мувофиқи тадқиқотҳои анҷомдодашуда (Е.Я. Коган, В.В. Лаптев, О.Н. Лебедев, Е.А. Ленская, А.А. Пинский, И.Д. Фрумин ва ғайра) муносибати салоҳиятноки танҳо аз маҷмӯи донишҳо иборат набуда, инчунин таҷрибаи комилу ҳаматарафаи ҳалли проблемаҳои ҳаёти, иҷрои вазифаҳои касбӣ ва калидӣ, рисолатҳои муҳими иҷтимоӣ ва мавҷудияти дигар салоҳиятҳоро пешбинӣ менамояд.

Як қатор тадқиқоти ба проблемаи ташаккули салоҳияти забони хориҷӣ бахшидашуда (С.Н. Алиев, С.С. Авғонов, Р.Г. Булгакова, М.В. Булигина, Т.В. Гусейнова, О.А. Лукина, Х.Г. Сайфуллоев, Э.Б. Соловёва, Н.В. Харитоновна, О.М. Шиян ва дигарон), барои пажӯҳиши мазкур аҳамияти бевосита доранд. Инчунин тадқиқотҳои муосир, ки дар бобати ҷанбаҳои мухталифи омодагии кадрҳои омӯзгорӣ ва сифати таҳсилоти олии касбӣ роҳандозӣ шудаанд (Л.М. Иматова, Б. Мачидова, М.Г. Раҷабов, Ҷ.Х. Файзализода, П. Ҷамшедов, Д.Я. Шарипова, С. Шербоев, У.Р. Юлдошев, М.Р. Юлдошева ва ғ.) ниҳоят муҳим буда, аҳамияти илмию амалӣ доранд.

Дар пажӯҳишҳои лингводидактикӣ ҷанбаҳои мухталифи проблемаи салоҳияти методӣ ё коммуникативию методии омӯзгори забони хориҷӣ дар тадқиқоти чунин олимони, ба монанди А.Л. Бердичевский, И.Л. Бим, Н.Д. Галскова, Р.Н. Герасимова, К.С. Махмуриян, Р.К. Миньр-Белоручев, Г.В. Рогова, В.В. Сафонова, С.И. Саломатин, Е.Н. Соловова, Н.Е. Сузовлева, А.Н. Шукин, Н.В. Язикова ва дигарон инъикос ёфтаанд. Ҳамчунин, як қатор рисолаҳои номзадӣ (Н.Г. Пелевина, А.В. Малёв, С.Н. Татарнитсева, Ю.Ю. Ковалева, А.В. Ходикина, О.В. Гончарук, А.М. Тевелевич ва ғайра) ба ин проблема бахшида шудаанд.

Бо вучуди ин, таҳлили таҷрибаи омӯзгорӣ барои ташаккули салоҳиятноки донишҷӯёни ихтисосҳои педагогӣ (бакалавр)-и муассисаҳои таҳсилоти олии ба забони хориҷӣ нокифояю номуаммал будани заминаи пурмуҳтавою асосноки методиро нишон медиҳад. Маълумоте, ки мо аз рӯи тадқиқоти озмоишии пешакӣ овардаем, нисбатан поён будани сатҳи ташаккули салоҳияти омӯзгорони ояндаро дар фарогирии забони хориҷӣ шаҳодат медиҳанд. Маводи бадастомада як қатор норасоихоро ошкор намуд, ба монанди: паст будани сатҳи умумии дониши хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ аз забони хориҷӣ дар мактаб, ки ба ин омодагии доктарагон ҳангоми супоридани имтиҳоноти дохилшавӣ ба донишгоҳҳои омӯзгорӣ гувоҳӣ медиҳанд; мавҷуд набудани тафриқаи таҳсил аз рӯи сатҳи фарогирии салоҳиятҳо ба забони хориҷӣ ва дар натиҷаи ин – дониши аз худ кардаи "миёнаи" донишҷӯён, мавҷуд набудани ҳадафи мушаххас дар омӯзиши забон ва талаботи ҷиддию қатъии омӯзгорони таҳассусӣ; нокифоягии омили мақсадноки коммуникативӣ-иртиботӣ ва тамоюлоти касбии таълими забони хориҷӣ дар муассисаи таҳсилоти олии ва амсоли инҳо.

Феълан, дар баргараф кардани норасоихои зикршуда технологияи модулии таълими имкониятҳои назаррас дорад. Дар қарбҳои проблемаи технологияи таҳсилоти модули олимони Федератсияи Россия (В.Н. Афанасова, Н.В. Балавина, К.Я. Вазина, Б. Голдшмидт, М. Голдшмидт, В.М. Гореев, А.М. Зобов, Е.Н. Ковтун, С.И. Куликов, Е.С. Полат, О.Г. Прохорова, И. Прокопенко, Ю.П. Татур, Ю.Ф. Тимофеева, П.И. Третьяков, Д.В. Чернилевский, М.А. Чошанов, П.А. Ютсевичене ва дигарон) саҳми калон гузоштаанд. Рисолаҳои диссертатсионии А.С. Андриенко, В.Н. Афанасова, Д.М. Власкин, Р.И. Горохова, И.Л. Дулчаева, О.К. Клопова, А.П. Комаров, М.В. Кошкарлова, И.В. Наливайко, М.Ю. Романюк, О.А. Храмошкин ва

дигарон ба чанбаъҳои мухталифи таҳсилоти модули ва модулию рейтингӣ бахшида шудаанд. Таҳлили тадқиқотҳои олимони зикршуда имкон медиҳад андеша ронем, ки ба чараёни таълим ворид намудани технологияи модули донишҷӯёро барои пурмахсул ба даст овардани малакаю маҳорати судманду муассири иҷрои корҳои муस्ताқилона роҳнамоӣ мекунад, аз ҳисоби фаъолияти худомӯзи дар заминаи сарчашмаҳои педагогӣ барои ташаккули муҳассилин ҳамчун субъекти таълими имконияти зиёд фароҳам меорад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таҳқиқи чанбаъҳои мухталифи технологияи кредитии таҳсилот олимони пешқадами ҷумҳурӣ С.С. Авғонов, Ф.С. Комилиён, Ҳ.М. Мачидов, М.Н. Нӯъмонов, Ф.К. Раҳимов, Н.С. Салимов, Н.С. Сангинов, С.Х. Хабибов, Н.Н. Шоев К.Б. ва дигарон машғул мебошанд. Ҳамчунин як қатор рисолаҳои номзадӣ (Р. Мардонқулов, Р.Р. Мирзоев, Т.К. Хусаинова, Б. Умарова) ба ин масъала бахшида шудаанд.

Бо вуҷуди ин, сарфи назар аз маҷмӯи корҳои ба системаи кредитии таҳсил бахшидашуда, проблемаи ташаккули салоҳияти коммуникативию методи бакалаврҳо ҳангоми омӯзиши забони хориҷӣ, аз ҷумла забони англисӣ, дар шароити технологияи таҳсилоти модулию рейтингӣ то ҳанӯз ба қадри кофӣ мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст.

Гуфтаҳои боло имкон медиҳанд як қатор ихтилофҳоро дар масъала нишон диҳем:

- яқум, номувофиқатӣ байни баланд бардоштани мақоми забони хориҷӣ ҳамчун фанни таълими дар мактаби таҳсилоти умумӣ ва омодагии сусту нокифояи донишҷӯёни бакалавр дар муассисаҳои таҳсилоти олии;

- ихтилоф байни талабот ба мутахассисони дорои сатҳи зарурии салоҳияти коммуникативию методӣ ба забони хориҷӣ ва бо усулу шеваҳои методи омӯзиши грамматикӣ тарҷумавӣ омӯзондаи забони хориҷӣ, ки дар амалияи мактабии омӯзиши забони хориҷӣ реша давондаанд;

- ихтилоф байни зарурати аз тарафи муаллим ҷорӣ намудани методҳо ва технологияҳои нав, ки раванди таҷаддуду навгониҳои таҳсилро таъмин менамоянд ва сатҳи нокифояи таҷрибаю салоҳияти методи ӯ;

- ихтилоф байни талабот ба сатҳи салоҳиятнокии коммуникативию меъёри муаллими оянда ба забони хориҷӣ ва ба ин талабот мувофиқ набудани сатҳи воқеии салоҳиятнокии донишҷӯён;

- ихтилоф байни потенциали назарраси технологияи таҳсилоти модули барои инкишофи салоҳиятнокии коммуникативию методӣ ва мавҷуд набудани коркарди шароитҳои педагогӣ барои амалӣ намудани он дар чараёни таълими муассисаи таҳсилоти олии;

- ихтилоф байни зарурати ташаккули салоҳияти коммуникативию методи донишҷӯёни бакалавр дар ҷаҳорҷӯбаи фанҳои таълимии интегративӣ ва мавҷуд набудани тадқиқот дар соҳаи мазкур.

Ихтилофоти ошкоршуда, ҳамчунин коркарди нокифояи проблемаи баррасишаванда ба интиҳоби мавзӯи пажӯҳиши илмӣ – «Ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методи омӯзгори забони англисии оянда тавассути воситаҳои технологияи модули-рейтингии таълим» боис гардиданд.

Ҳадафи таҳқиқот ба таври назариявӣ асоснок кардан ва ба тариқи озмоишӣ санҷидани маҷмӯи шароитҳои лингводидактикии ташаккули салоҳияти иртиботӣ-

методии омӯзгори забони англисии оянда тавассути воситаҳои модулию рейтингии таълим махсуб меёбад.

Объекти таҳқиқот силсилаи омодагии касбии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии доир ба омӯзиш ва таълими забон мебошад.

Мавзӯи таҳқиқотро ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методии омӯзгорони забони англисии оянда тавассути таълими модулию рейтингӣ дар бар мегирад.

Фарзияи таҳқиқот ба он тахмин асос ёфтааст, ки раванди ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методии бакалавр дар ҳангоми омӯзиши забони хориҷӣ нисбатан самарабахш мебошад, ба шарти он ки:

- агар сатҳи ибтидоии рушду такомули салоҳияти забонмӯзии донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ дар шароити низоми феълии таълим дар муассисаи таҳсилоти олии омӯзгорӣ муайян карда шуда бошад;

- амсилаи (моделӣ) ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методии омӯзгори ояндаи забони хориҷӣ таҳия шуда, дар ҷараёни таълим ҷорӣ гардида бошад;

- мундариҷа ва ташкили ҷараёни омӯзиши забони хориҷӣ ва маҷмааи фанҳои методӣ дар заминаҳои салоҳиятнокӣ ва ҳамгиро бо истифодаи принципҳои тамоюли касбӣю коммуникативӣю омӯзиш амалӣ гашта бошад.

- алоқамандии пайдарпайии модулҳои таълимӣ аз рӯйи фанҳои амалияи нутқи шифоҳию хаттӣ ва методӣ ва асоси ҳамгироии онҳо дар ҷараёни таълим таъмин гардида бошад;

- силсилаи шароитҳои лингводидактикии ташаккули самарабахши салоҳияти иртиботӣ-методии донишҷӯёни муассисаи таҳсилоти олии дар заминаи технологияи таҳсилоти кредитию модули муайян гардида бошанд.

Дар асоси ҳадаф, объект, мавзӯ ва фарзияи таҳқиқот **вазифаҳои таҳқиқот** ба таври зерин ифода карда шудаанд:

1. Омӯзиш ва баррасии вазъу ҳолати пешрафти салоҳияти забонмӯзии донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти олии педагогӣю чумхурӣ.

2. Дар шароити феълӣ ва мавҷудаи низоми таълим (таълими анъанавӣ) дар муассисаи таҳсилоти олии педагогӣю омӯхтани сатҳи ташаккулёбии салоҳияти иртиботӣ-методии донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ.

3. Муайян намудани комплекси (маҷмааи) шароитҳои лингводидактикии ташаккули самарабахши салоҳияти иртиботӣ-методии донишҷӯён - омӯзгорони ояндаи забонҳои хориҷӣ дар заминаи технологияи таҳсилоти кредитию модули.

4. Дар заминаи муносиботи системӣ-ҳамгироӣ, тамоюли салоҳиятнокӣ, коммуникативӣ ва касбӣ таҳия кардани амсилаи (моделӣ) рушди салоҳияти иртиботӣ-методии донишҷӯёни мактаби олии ва асоснок намудани он аз нигоҳи назариявӣ.

5. Таъмин намудани алоқамандии пайдарпайии модулҳои таълимӣ аз рӯйи фанҳои "Амалияи нутқи шифоҳию хаттӣ" ва методӣ ва асоси ҳамгироии онҳо дар ҷараёни таълим.

6. Дар ҷараёни кори таҷрибавию озмоишӣ санҷида баромадани силсилаи шароитҳои лингводидактикии ташаккули самарабахши салоҳияти иртиботӣ-методии донишҷӯён-омӯзгорони ояндаи забони англисӣ дар заминаи технологияи таҳсилоти кредитию модули-рейтингӣ.

Заминаи назариявӣю методологии таҳқиқотро асарҳои фалсафӣ ва пажӯҳишҳо дар бахши фалсафаи илм ва таҳсилот; корҳои, ки ба назарияи муносибатҳои системӣ

бахшида шудаанд; асарҳои бунёди доир ба методологияи муносибати шахсию фаъолиятнокӣ; концепсияи таҳсилоти салоҳиятнокию ҳадафмандона; асарҳои олимони намоён доир ба тадқиқотҳои педагогӣю психологӣ; тадқиқотҳои дар соҳаи назария ва методикаи омӯзиши забонҳои хориҷӣ; тадқиқотҳо перомуни технологияи таҳсилоти модуль; корҳои илмию пажӯҳишӣ доир ба омӯзиши бисёрзабонӣ ва вазъи забон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ва амсоли онҳо ташкил додаанд.

Сарчашмаҳои муътамади тадқиқотӣ санадҳои меъёрию ҳуқуқӣ дар соҳаи маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва назарияҳои пешбар дар доираи навсозии таҳсилоти олии касбӣ, ки такмили омодагии касбии бакалаврҳоро ба фаъолияти касбӣ дар муассисаҳои таҳсилоти умумии ҷумҳурӣ дар назар доранд, ташкил намудаанд.

Дар рисола чунин **методҳои тадқиқот** истифода гардидаанд:

- *методҳои назариявӣ* – омӯзиш ва таҳлили адабиёти психологӣ, педагогӣ, методӣ ва забоншиносӣ доир ба проблемаи тадқиқ;

- *методҳои эмпирикӣ* – мушоҳидаҳои педагогӣ, саволнома, санҷиши тестӣ, сӯҳбат, назарпурсӣ, таҳлил ва ҷамъбасти намудани таҷрибаи педагогӣ;

- *методҳои таҷрибавӣ* – озмоиши муқарраркунанда, ташаккулдиҳанда ва санҷишӣ, таҳрезӣ, таҳлил ва ҷамъбасти намудани натиҷаҳои фаъолияти амалӣ, коркарди математикаи натиҷаҳоро дар бар мегирад.

Заминаҳои таҷрибавию эксперименталии таҳқиқот. Таҳқиқот дар заминаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айнӣ (ДДОТ), Донишқадаи давлатии забонҳои Тоҷикистон ба номи С. Улуғзода (ДДЗТ) ва Донишгоҳи давлатии Хӯҷанд ба номи академик Б. Фафуров(ДДХ) анҷом дода шудааст. Ба тадқиқот дар шаклҳои мухталиф 475 нафар донишчӯ, 72 нафар омӯзгори забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти олии ва 60 нафар омӯзгорони забонҳои хориҷии мактабҳои таҳсилоти миёнаи умумии шаҳри Душанбе фаро гирифта шуданд.

Марҳилаҳои тадқиқот. Тадқиқот аз соли 2010 то соли 2016, дар се марҳила анҷом дода шудааст:

Марҳилаи якум (солҳои 2010 – 2011) муайян кардани асосҳои методологӣ ва назариявии тадқиқот, ба низом даровардани ҳадаф, мавзӯ,объекти тадқиқшаванда, фарзия, методикаи тадқиқ, дастгоҳи масъалагузорӣ; анҷом додани корҳои озмоишӣ доир ба сатҳи ибтидоии салоҳияти иртиботӣ-методии донишчӯён; анҷом додани марҳилаи муқарраркунандаи тадқиқот, шарҳу тафсири натиҷаҳои бадастомадаро дар бар гирифтааст.

Марҳилаи дуюм (солҳои 2012 – 2014) аз роҳандозии озмоишҳои мураттаб ва санҷишию мизонӣ иборат буданд. Дар ҷараёни доир намудани он амалигардонии таҳқиқоти таҷрибавӣ-озмоишии амсилаи таҳияшудаи ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методии донишчӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии педагогӣ – омӯзгорони ояндаи забони англисӣ дар шароити истифодаи технологияи таҳсилоти модулию рейтингӣ баррасӣ карда шуд.

Марҳилаи сеюм (солҳои 2015 – 2016) ташҳиси самаранокии технологияи пешниҳодгардида, ҷамъбасти натиҷаҳои корҳои озмоишӣ, коркард ва ба низом даровардани маълумоти бадастовардашуда, натиҷагирии ҳулосаҳо, шарҳу таъбири мулоҳизаҳо ва тавсияҳои асосӣ, ҷамъбасти натиҷаҳои тадқиқот, таҳрири танзими ниҳоии рисолаи илмиро дар бар гирифтааст.

Навгони илми таҳқиқотро хулосаҳои зайл ташкил медиҳанд:

1. Асосҳои лингводидактикии ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методи бакалаврҳо – омӯзгорони ояндаи забони англисӣ дар шароити технологияи таҳсилоти модулию рейтингӣ, ҳамчун чузъи пешбари омодакунии касбӣ муайян карда шудаанд, ки барои амалӣ намудани фаъолияти омӯзиши мустақилона дар шароити муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳиманд.

2. Амсилаи (моделӣ) намунавии мундариҷавию сохтори рушди салоҳияти забонмӯзии донишҷӯёни муассисаҳои олии дар асоси муносибатҳои системӣ ҳамгиро, салоҳиятнокӣ, тамоилоти коммуникативӣ ва касбӣ таҳияву амалӣ гардонида шудааст, ки самаранокии ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методи омӯзгорони ояндаи забони англисиро таъмин менамоянд.

3. Муҳтаво, сохтор ва мазмуни доираи дониш, малакаю маҳоратҳо ва салоҳиятҳои, ки ба таркиби салоҳияти иртиботӣ-методи омӯзгорони забони хориҷӣ дохил гардида, дар ниҳоди донишҷӯён ҳангоми таҳсилот дар мактаби олии ташаккул меёбанд, мушаххас гардонида шудааст.

4. Маҷмӯи омилу шароитҳои педагогӣ, ки ба ташаккули самарабахши фаъолияти тадқиқшаванда дар шароити истифодаи ҳадафмандонаи технологияи модулию рейтингӣ чараёни таҳсил мусоидат мекунанд, асоснок карда шудааст.

5. Меъёрҳои тадқиқоти озмоиши фаъолияти омӯзиши донишҷӯён дар марҳилаи машғулиятҳои амалӣ (таҷрибаи педагогӣ) мутобиқ ба се меъёри (бузургии) озмоиш - мотиватсияи (ҳавасмандонии) омодагӣ, дараҷаи когнитивӣ (маърифатӣ) ва рефлексияи педагогӣ тавсиф дода шудаанд.

Аҳамияти назарии тадқиқот аз он иборат аст, ки дар рисола сохтор ва мундариҷаи салоҳияти иртиботӣ-методи ҳамчун салоҳияти таркибии ҳирфаии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии педагогӣ – омӯзгорони ояндаи забони англисӣ дар шароити технологияи таҳсилоти модулию рейтингӣ дақиқ карда шуд; моделе, ки дорои ҳадаф, вазифаҳо, муносибатҳо, принципҳо, узвҳои таркибӣ, салоҳиятҳо, сохтор ва мундариҷаи салоҳияти иртиботӣ-методи бакалаврҳо буда, дар раванди таълим дар муассисаи таҳсилоти олии педагогӣ ташаккул меёбанд, аз ҷиҳати назариявӣ асоснок карда шуд; дар бораи системӣ будани низомии таҳсилоти муассисаи таҳсилоти олии, ки ба чараёни ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методи донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ равона шуда, ба комплексӣ ва ҳамгироии фанҳои таҳассусӣ (амалияи нутқи шифоҳию хаттӣ), умумикасбӣ (методи) ва таҷрибаи педагогӣ асос ёфтаанд, тасаввуроти тоза дода шуд.

Аҳамияти амалии тадқиқот аз он иборат аст, ки дар раванди таълим дар муассисаи таҳсилоти олии ҷорӣ намудани модулҳои таълимӣ, барномаҳои модулӣ доир ба забони англисӣ ва фанҳои методӣ имкон медиҳанд, ки сатҳи салоҳиятнокии забонмӯзии донишҷӯёни ихтисоси омӯзгорӣ баланд бардошта шавад. Маводҳои дидактикии коркардшуда барои ташаккули мақсадноки салоҳияти методӣ, баланд бардоштани сифат ва самаранокии омӯзиши забони хориҷӣ ва омодагии касбии донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ истифода шуда метавонад. Натиҷаҳои назарӣ ва амалии тадқиқот дар чараёни ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методи донишҷӯён, ҳамчунин мутахассисони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ки низомии таҳсилоти модулию рейтингиро таҷриба менамоянд, мавриди истифода шуда метавонанд. Натиҷаҳои тадқиқотро ҳамчунин барои ташкили курсу семинарҳои махсусу методӣ, дар машғулиятҳои амалӣ, тренингҳо, инчунин дар курсҳои тақмили

ихтисоси муаллимони забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ истифода бурдан аз рӯи мақсад аст.

Эътимоднокии натиҷаҳои тадқиқот бо муназзамӣ ва дақиқии асосҳои методологӣ ва назариявӣ тадқиқот; таҳлил ва ба ҳисобгирии вазъи мавзӯи таҳқиқ дар назария ва амалияи педагогӣ; истифодаи маҷмӯи усулу методҳои ба ҳадаф, вазифаҳо, объект ва мавзӯи тадқиқот комилан мувофиқ; санҷиши эксперименталии фарзияҳо ва тасвиби қорҳои таҷрибавию озмоишӣ дар амалияи умумии муассисаҳои таҳсилоти олии; бо дурусту эътимоднокӣ ва саҳеҳияти натиҷаҳои бадастомада; собиқаи қорҳои унвонҷӯ ба сифати омӯзгори забони англисии муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ва баъдан, ба ҳайси омӯзгори калони кафедраи методикаи таълими забони англисии Донишгоҳи омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни таъмин карда мешавад.

Тасвиб ва татбиқи амалии натиҷаҳои тадқиқот. Натиҷаҳои асосии қор дар маҷаллаҳои илмӣ, нашрияҳои муассисаҳои таҳсилоти олии ва академӣ, мизҳои мудаввар, семинару тренинҳо, ҳамчунин дар конференсияҳои донишгоҳӣ, минтақавию, ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ пешниҳод гардидаанд.

Муқаррароти асосии тадқиқот ба таври мунтазам дар семинарҳои проблемавии кафедраи методикаи таълими забони англисӣ ва факултаи забони англисӣ мавриди муҳокима қарор гирифтаанд. Натиҷаҳои тадқиқоти назариявӣ амалӣ дар маводҳои интишоргардидаи муаллиф инъикос ёфтаанд. Аз рӯи мавзӯи тадқиқшаванда 21 маводи ҷоии илмӣ, аз ҷумла як дастури таълимӣ-методӣ, 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризии бонуфузи тавсиянамудаи ҚОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА Вазорати маориф ва илми Федератсияи Россия ба таърифи расонда шудааст.

Мазмуни асосии рисола, ки дар ҳимоя пешкаш мегардад:

1. Мафҳуми «салоҳияти иртиботӣ-методӣ» (минбаъд СИМ), ҳамчун қобилияти омӯзгори ояндаи забони хориҷӣ, ки забони хориҷиро бо хонандагон бо мақсадҳои касбӣ коммуникативӣ (иртиботӣ) ва таълимӣ истифода мебарад, бо маҳорату малақаҳои сифатан муҳими касбӣ, ки ба вазифаҳои асосии фаъолияти педагогии омӯзгори забони хориҷии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ алоқаманданд, соҳиб мегардад.

2. Амсилаи (моделҳои) ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методии (СИМ) донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ, ки аз системаи махсуси таҳияшудаи барои ташаккули салоҳияти умумии касбии муаллими забони хориҷӣ равона гардида иборат мебошад;

3. Маҷмааи (комплексӣ) шароитҳои ташкилию педагогии инкишофи салоҳияти иртиботӣ-методии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии педагогӣ, ки дар шароити амалигардонии технологияи модулию рейтингӣ қорӣ намудани модели пешниҳодшудаи рушди салоҳияти забонмӯзии донишҷӯёнро дар ҷараёни таълими забонҳои хориҷӣ пешбинӣ менамояд; таъмини пайдарпай ва баҳампайвасти модулҳои таълимӣ доир ба омӯзиши амалияи нутқи шифоҳию хаттӣ ва фанҳои методӣ, равобити ҳамгироии онҳо; фаъол гардондани қорҳои мустақилонаи донишҷӯён, ки ба мундариҷаи модули омӯхташаванда мувофиқат менамоянд; амалӣ намудани муносибати инфиродӣ, ки инкишофу рушди салоҳияти иртиботӣ-методии муаллимони ояндаи забони хориҷиро таъмин менамояд.

4. Иқтидори таҳсилоти модуль дар ташаккули СИМ-и донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии забонӣ, ки дар имконоти омӯзиши амиқи фанҳои

тахассусӣ (амалияи нутқи шифоҳию хаттӣ) ва методӣ аз ҳисоби тamarкузи маводи таълимӣ дар модул амалӣ мегардад; ташхиси ҳадафҳои комёбгаштаи модул ба василаи назорати қорӣ, фосилавӣ ва ҷамъбасти (ниҳой); таъмини имкониятҳои барои мустақилона фаро гирифтани иттилооти таълимӣ бо ёрии барномаҳои модули ва усули таълим; ташкили мақсадноки ҷараёни инкишофи салоҳиятноки, ки дар раванди фаъолияти таълимӣ-касбии донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ ифода меёбад.

Сохтор ва ҳаҷми рисола. Рисола аз муқаддима, ду боб, хулоса ва феҳристи адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Муҳтавои рисола дар 158 саҳифа баён гардидааст. Дар дохили матн 9 ҷадвал, 4 диаграмма ва 1 расм мавҷуд аст. Рӯйхати адабиёт 260 номгӯро дар бар мегирад.

МУНДАРИҶАИ АСОСИИ РИСОЛА

Дар муқаддима мубрамият, аҳамияти илмӣ ва амалии тадқиқот асоснок карда шудааст; ҳадафу вазифаҳо, объект ва мавзӯи тадқиқот муайян карда шудаанд; фарзия ба таври дақиқ ва муҳтасар ифода карда шудааст; асосҳои методологӣ ва назариявӣ, методҳои тадқиқот нишон дода шудаанд; наwgонии илмӣ, аҳамияти назариявӣ ва амалии натиҷаҳои бадастомада рӯшан ва бармало гардидаанд; масъалаҳои дар ҳимоя тадқиқшаванда баён гардидаанд; тасвир ва татбиқи амалии натиҷаҳои тадқиқот оварда шудаанд.

Дар боби якум – «Асосҳои назариявӣю методологӣ ташаккули салоҳияти забонмӯзии донишҷӯён дар муассисаи таҳсилоти олии педагогӣ» муносибати салоҳиятноки ҳамчун яке аз заминаҳои таҷдиди таҳсилоти муосир баррасӣ гардида, мафҳум, сохтор ва мундариҷаи салоҳияти иртиботӣ-методӣ донишҷӯён ба забони хориҷӣ дар илми педагогика мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд, асосҳои лингводидактикии инкишофи салоҳияти иртиботӣ-методӣ донишҷӯёни риштаи забони хориҷии муассисаҳои таҳсилоти олии педагогӣ дар заминаи технологияи кредитию модули таълим кушода дода шуда, модели (амсилаи) ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методӣ педагогҳои оянда дар соҳаи забони хориҷӣ тавассути воситаҳои таҳсилоти модули тавсиф дода шудааст.

Дар замони муосир муносибати салоҳиятноки мавқеи худро ҳамчун заминаи методологӣ ислоҳоти маориф дар кишвар устувор намудааст. Ҷояи муносибати салоҳиятноки ва доираи салоҳиятҳои калидӣ дар тадқиқотҳои психологӣ-педагогӣ ва методӣ солҳои охир, ба хусус, дар соҳаи таълими забонҳои хориҷӣ бештар амалӣ мегардад. Дар илми методикаи таълими забони хориҷӣ дар хонандагон ташаккул додани салоҳияти иртиботӣ-коммуникативӣ ҳамчун мақсади асосии таълими забони хориҷӣ дар мактаб маҳсуб меёбад (И.Л. Бим, Н.Д. Галскова, Н.И. Гез, Е.И. Пассов, В.М. Филатов, А.Н. Шукин ва дигарон).

Дар як қатор тадқиқотҳои дигар (О.С. Анисимов, Р.У. Богданова, Л.В. Каткова, С.В. Кулневич, О.Е. Лебедев, Л.М. Митина, Т.Б. Руденко, Е.В. Титов, Т.Н. Гушина) салоҳиятнокии методӣ ҳамчун наvи муҳими салоҳияти касбии омӯзгорӣ дар соҳаи методика арзёбӣ мешавад, ки ба таври муайян бо дигар намуди салоҳиятҳои психологӣю педагогӣ, фарҳанги педагогӣ мувофиқат дорад ва ҳамчун тавсифи ҳамгирои бисёрҷонибаи аз ҷиҳати касбӣ аҳамиятноки шахсият, муносибат ва фаъолияти касбӣ, ки таҷрибаи самарабахши педагогиро ба таври мустақим баён менамояд, муайян карда мешавад. Омодагии методӣ муаллими забони хориҷӣ

заминаи асосии ташаккули касбӣ ва маҳорати педагогии ӯ ба ҳисоб меравад, илова бар ин, маҳорату малакаи методӣ сатҳи баланди салоҳияти методиро ташкил медиҳад (С.Н.Татарнитсева).

Омодагии маҳорату малакаи методии муаллими забони хориҷиро мо ҳамчун муҳимтарин салоҳияти касбию педагогӣ арзёбӣ менамоем, ки маҷмӯи донишҳои фаъол, малакаю маҳоратҳои асосии дорои хусусияти касбию методиро дар бар мегирад, ки ба азхудкунии муваффақонаи забони хориҷӣ аз ҷониби хонандагон мусоидат мекунад. Салоҳияти методии муаллим заминаи худро дорост, ки бидуни ғанни таълим додасаванда фаъолият карда наметавонад. Салоҳияти методӣ таълими ғанни мушаххаси забони хориҷиро дар назар дошта, чун муҳимтарин ҷузъи салоҳияти иртиботии омӯзгор баромад мекунад. Дар ин маънӣ, дар рисола мафҳуми ё истилоҳи салоҳияти иртиботӣ-методӣ (СИМ) истифода шудааст.

Ҳамин тариқа, ташаккули СИМ-и омӯзгорони ояндаи забони хориҷиро мо ҳамчун ҷараёни яқлухти мунтазам ва нисбатан устувор арзёбӣ менамоем, ки ташаккули малакаҳои забонӣ ва инкишофи маҳоратҳои касбию коммуникативӣ натиҷаи он ба ҳисоб меравад ва ин дар навбати худ омодагии донишҷӯёнро ба фаъолияти мустақилона ва минбаъд барои эҷодкорона дар амал татбиқ намудани вазифаҳои касбиашон ҳангоми таълими забони хориҷӣ дар мактаб таъмин менамояд.

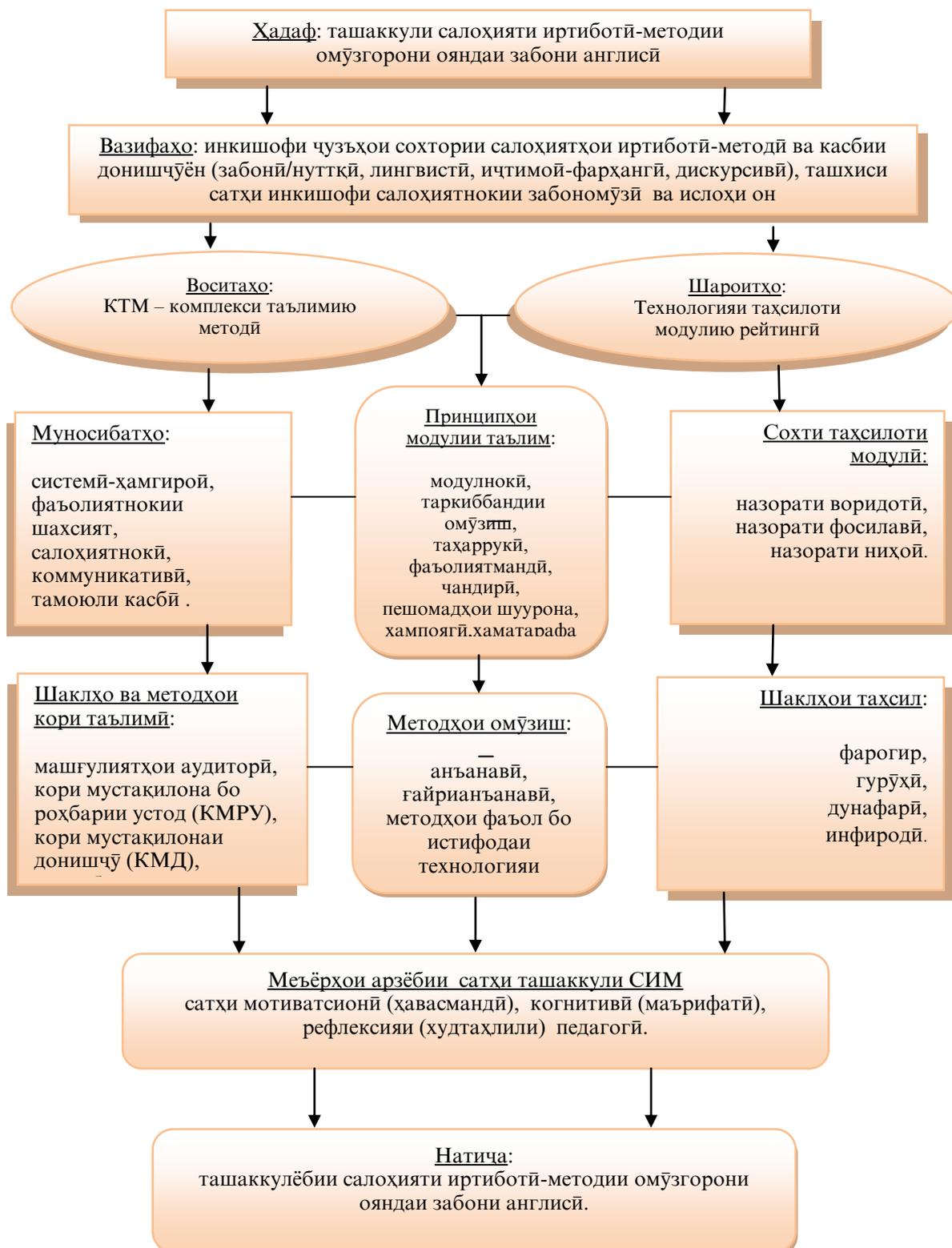
Тақия ба муносибати системӣ-ҳамгироӣ чунин низомро дар назар дорад, ки дар он принсипи ҳамгироӣ дар қоркарди системаҳои навофари таълим пешбар доништа шуда, бо хусусиятҳои комплекснокӣ, таркибу умумиятнокӣ, серсоҳагӣ ва муштаракии мундараҷаи таҳсилот тавсиф дода мешавад (П.К. Анохин, А.Г.Асмолов, И.В. Блауберг, Г.Н. Сериков, В.Я. Татур, И.Э. Унт, Э.Г. Юдин ва дигарон). Чунин муносибат тамоми ҷузъҳои ҷараёни таълимро дар бар гирифта, робитаи мутақобилаи функционалии ҳамаи унсурҳои мундариҷа, омодагии методиро таъмин менамояд, барои ташаккули салоҳияти методии донишҷӯёни муассисаи таҳсилоти олии педагогӣ шароит фароҳам меоварад. Маҳз ҳамин муносибат ба мо имкон дод, то ки мафҳуми салоҳияти иртиботӣ-методи (СИМ)-ро дар ягонагӣ истифода намоем.

Ҳадафи асосии тадқиқоти мазкур - омӯхтан ва муайян намудани маҷмӯи шароитҳои лингводидактикии инкишофи салоҳияти донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти олии педагогӣ – омӯзгорони ояндаи забони англисӣ тавассути воситаҳои таҳсилоти модуль ба ҳисоб меравад. Ба пиндори мо, технологияи мазкур яке аз шартҳои самарабахши инкишоф ва ташаккули салоҳияти донишҷӯён ба забони хориҷӣ дар системаи таҳсилоти бефосилаи бисёрзинаи муассисаи таҳсилоти олии педагогӣ арзёбӣ мешавад.

Таҳсилоти модуль аз технологияи таълимии ба таври дақиқу мушаххас ташаккулёфта иборат аст, ки дар шакли сохтори ягона даровардани мундариҷаи таълим ва ташкили фаъолияти таълимии муҳассилинро аз нигоҳи воҳидҳои мантиқан баанҷомрасидаи таълимӣ – модульҳо, муайян кардани ҳадафҳои таълим, дониш ва малакаю маҳоратҳо пешбинӣ менамояд. Чунин донишу малакаю маҳоратҳоро донишҷӯён бояд тавассути аз худ кардани модули таълимӣ, интиҳоби сатҳи азхудкунӣ ва таҳти назорат қарор додани сифати он ба даст оваранд (Е.Г.Никитина).

Амсилаи (моделӣ)

ташаққули салоҳияти иртиботӣ-методи (СИМ)-и донишҷӯён- омӯзгорони ояндаи забони англисӣ дар шароити технологияи таҳсилоти модуль-рейтингӣ

Модул ҳамчун як қисми системаи дидактикӣ фаҳмида мешавад, ки ҳадафи ба таври дақику равшан ифодаёфтаре пайгирӣ менамояд ва ҳаҷми маводи таълимиро, ки барои ба даст овардани донишҳои муайяни назариявӣ, малакаҳои амалӣ ва салоҳиятҳо дар ҷаҳорҷӯбаи фанни муайян кофӣ мебошанд, дар бар мегирад (П.А. Ютсевичене).

Дар рисолаи мазкур инкишофи салоҳияти забонамӯзии омӯзгорони оянда тавассути таҳсилоти модули дар ҷараёни аз худ кардани мундариҷаи таълими забони хориҷӣ дар асоси барномаҳои модули вижаи таҳиягардида, системаи назорати мунтазами фаъолияти таълими донишҷӯён ва баҳои муваффақона аз худ кардани модулҳо, ки он бо ҳолҳо ифода ёфтааст, ба амал меояд.

Баланд бардоштани сифат ва самаранокии таҳсилот ва омодагии мақсадноки омӯзгорони ояндаро дар соҳаи забонҳои хориҷӣ, бидуни коркарди пешакии *модул ё амсила*, ки мувофиқи мақсади тадқиқоти мазкур, барои ташаккули СИМ-и донишҷӯён равона гардидаанд, тасаввур кардан ғайриимкон аст (нақши 1). Дар амсила тамоми ҷузъҳо ба ҳамдигар алоқаманд буда, аз як воҳиди том иборат мебошанд. Дар матни диссертатсия тавсифи муфассали тамоми ҷузъҳои сохтори амсилаи таҳиягардида оварда шудааст.

Намунаи таҳиягардида тақозо менамояд, ки ташаккули СИМ-и донишҷӯ дар шароити омӯзиши эксперименталӣ-ҳангоми фаъолияти таълимӣ ва беруназаудиторӣ, дар ҷараёни иҷрои корҳои мустақилона ва дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ таъмин карда шавад.

Дар боби дуюм – «Шароитҳои таҷрибавию озмоишии ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методи бакалаврҳо – омӯзгорони забони англисӣ дар заминаи технология модули рейтингии таълим» заминаҳои лингводидактикии дар амал татбиқ намудани самтҳои касбии таълими фанҳои методӣ ва махсус дар муассисаи таҳсилоти олии педагогӣ баррасӣ карда шуда, таъмини шаклирии дидактикии ҷараёни ташаккули СИМ-и донишҷӯён дар шароити системаи таҳсилоти модули асоснок карда шуда, мундариҷа ва таҳлили натиҷаҳои таҳқиқоти таҷрибавию эксперименталӣ тавсиф ёфтааст.

Бо мақсади санҷиши самаранокии маҷмӯи омилу шароитҳои педагогии ташаккули СИМ-и донишҷӯёни муассисаи таҳсилоти олии педагогии забонӣ ба забони бегона тавассути воситаҳои таҳсилоти модули аз ҷониби мо тадқиқоти озмоишӣ анҷом дода шуд, ки марҳилаҳои муқарраркунанда, ташаккулдиҳанда ва назоратии корро дар бар мегиранд.

Мундариҷаи марҳилаи муқарраркунандаи озмоиш масъалаҳои зайлро дар бар гирифтааст:

- омӯзиши таҷрибаи дар амал татбиқ намудани системаи таҳсилоти кредитӣ дар муассисаҳои таҳсилоти олии ҷумҳурӣ;
- таҳлили сатҳи феълии салоҳияти донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷии ихтисоси педагогӣ;
- муайян намудани ҳолати СИМ-и донишҷӯён – муаллимони ояндаи забони хориҷӣ.

Дар ҷаҳорҷӯбаи озмоишии муқарраршуда бо донишҷӯён пурсишнома, саволномаи тестӣ, мушоҳида ва суҳбатҳо ташкил карда шуда, иштирок дар машғулиятҳои устодон ва коркарди омории натиҷаҳо анҷом дода шуд.

Таҷриба собит намуд, ки муассисаҳои олии касбии барои озмоиш интихобшуда (ДДОТ, ДДЗТ, ДДХ) дар 5-6 соли охир бо муваффақият ба низоми кредитии

таҳсилот гузаштаанд, аммо таълими забонҳои хориҷӣ тавассути технологияи модулии таълим дар донишгоҳҳои мазкур ба роҳ монда нашудааст.

Пурсишнома, сатҳи нокифояи дониши забони хатмкунандагони факултаҳои забонҳои хориҷии ихтисоси омӯзгориро собит намуд, ки сабаби онро ҳамкунандагон ба ғайриқаноатбахш будани сифати таълим дар донишгоҳ маънидод мекунад. Ҳамзамон, маълумотҳои пурсишнома ҳавасманд будани омӯзгорони ҷавонро оид ба таъмини сатҳи нисбатан баланди донишҳои забонӣ дар раванди таҳсил дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, ба касбият равона шудани машғулиятҳои забониро нишон дода, ҷустуҷӯи роҳҳои самараноки инкишофи салоҳияти забонмӯзии донишҷӯёнро зарур мешуморанд.

Барои муайян намудани вазъи тамоилоти коммуникативӣ ва касбӣ доштани раванди таълими забони хориҷӣ, зиёда аз 120 машғулиятҳои «Амалияи нутқи шифоӣ ва хаттӣ» (АНШХ) дар ҳар се донишгоҳҳои озмоишӣ зери мушоҳидаву таҳлил қарор дода шуд. Натиҷаҳо гувоҳи онанд, ки қисмати зиёди омӯзгорони зери озмоиш қарор гирифташуда аз методҳои анъанавии таълим бештар истифода мебардаанд, ҳоло он ки ҳолатҳои истифодаи усули иртиботӣ низ ба чашм мерасад. Мутаассифона омӯзгороне, ки дар машғулиятҳо аз усулҳои фаъоли таълим истифода мекунанд, ҳамагӣ 16%-ро ташкил менамоянд. Зиёда аз ин, қисмати зиёди омӯзгорон аз хусусияти равонии касбӣ доштани машғулияти АНШХ тибқи талаботи барнома ҳатто огоҳ нестанд.

Вазифаи дигари озмоиши муқарраркунанда ин – муайян намудани сатҳи ташаккули салоҳияти методии донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ дар шароитҳои амалкунандаи таълими забон дар донишгоҳҳои омӯзгорӣ (низомии анъанавӣ). Бо ин мақсад сатҳи фаҳмиши донишҷӯён оид ба сифатҳои азхуднамудаи салоҳияти методии (СМ) омӯзгорони забонҳои хориҷӣ мавриди баррасӣ қарор дода шуд. Тибқи натиҷаҳо, донишҷӯён на он қадар хуб моҳияти СМ-и омӯзгорони забонҳои хориҷиро дарк намуда, ба сифатҳои бадастовардашудаи касбӣ баҳои комилан дуруст дода метавонанд. Маълумотҳои оморӣ дар ҷадвали 1 оварда шудааст.

Ҷадвали 1.

Сатҳи фаҳмиши салоҳияти методии омӯзгорони забони хориҷӣ аз тарафи донишҷӯён (бо %%)

Сатҳи зоҳиршавӣ	ДДОТ	ДДЗТ	ДДХ	Ба ҳисоби миёна
Баланд	21.5	15.7	13.7	16,9
Миёна	33.3	30.1	34.5	32.6
Паст	45.2	54.2	51.8	50.4

Дар асоси маълумотҳои бадастовардашуда, зарурат ба миён омад, ки омилҳои нокифоя будани сатҳи дониши донишҷӯёнро оиди донишҷӯёни салоҳияти методӣ ва талаботҳо ба касби онядаи худ, ҳадди имкон ошкор карда шаванд. Бо ин мақсад назарпурсӣ дар мавзӯи омӯхтани сатҳи ибтидоии ҳавасмандонии (мотиватсия) донишҷӯён ташкил карда шуд.

Мувофиқи маълумотҳо, дар ҷавобҳои донишҷӯён бештар ҳавасмандонии зоҳирӣ дар интиҳоби касби омӯзгорӣ нақш мебард, зеро се яки иштирокчиён (ДДОТ – 31.0%, ДДЗТ – 32.0 %, ДДХ – 24.0 %) ба муассисаи таҳсилоти олии педагогӣ танҳо барои он дохил шудаанд, ки «соҳиби дипломи маълумоти олии гарданд». Теъдоди

донишчӯёне, ки барои онҳо «таълими забонҳои хориҷӣ ба мактаббачагон» завқовар аст, ниҳоят паст мебошад (7,7 %, 9,1 %, 16,5 %), ҳарчанд фоизи шахсоне, ки омӯзгор шудан мехоҳанд, хеле бештар мебошад (31,3 %, 30,8 % ва 38,6 %).

Ҳамин тавр, озмоиши муқарраркунанда сатҳи нокифояи инкишофи салоҳиятҳои иртиботӣ-методӣ ва касбӣ-методии донишчӯёни факултаҳои забонии муассисаҳои таҳсилоти олии педагогиро дар шароити системаи мавҷудаи таҳсилот ошкор намуд, ки барои гузаронидани тадқиқоти озмоишӣ замина ба вуҷуд омад. Вобаста ба таҳлили маводҳои бадастовардашуда оиди муайян намудани норасоӣҳо мо таҳмин намудем, ки инкишофи салоҳиятнокии забонмӯзӣ тавассути технологияи рейтингӣ-модулии таълим дар баланд бардоштани мавзӯи тадқиқшаванда дар шароити таълими озмоишӣ, дорой иқтидори баланд мебошад.

Мундариҷаи зинаи озмоиши ташаккулдиҳанда, корҳои зеринро дар бар гирифт:

- таҳияи барномаи корҳои озмоишӣ;
- ворид намудани шароитҳои педагогӣ ва лингводидактикии инкишофи салоҳиятнокии забонмӯзӣ омӯзгорони оянда, тавассути таълими модули ба раванди таълим дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ;
- амалигардонии назорати раванди корҳои озмоишӣ бо ёрии мушоҳидаҳо, гузаронидани санҷишҳои фосилавӣ, сӯхбатҳо, назарпурсиҳо, методи баҳодиҳии экспертӣ, таҳлили натиҷаҳои фаъолияти донишчӯён;
- коркард, таҳлили натиҷаҳои бадастовардашуда ва ҷамъбасти натиҷаҳои озмоиш.

Дар раванди таълими таҷрибавӣ-озмоишӣ шароитҳои педагогӣ ва лингводидактикии инкишофи салоҳиятнокии забонмӯзӣ донишчӯён тавассути таълими модули санҷида шуданд:

- ворид намудани соҳти ташаккули салоҳиятнокии забонмӯзӣ донишчӯён дар раванди таълими донишгоҳҳои забонӣ;
- таъминоти равобити пайдарпайи моделҳои таълимӣ аз ҷанми амалияи нутқи шифоҳӣ ва хаттӣ ва методикаи таълими забони англисӣ ва ҳамгирони онҳо;
- фаъолгардонии корҳои мустақилонаи донишчӯён бо истифода аз усулҳои фаъоли таълим, ки ба мундариҷаи модули омӯзиш мутобиқ мебошад;
- амалигардонии муносибати инфиродӣ ба ташаккули СИМ-и омӯзгорони ояндаи забонҳои хориҷӣ.

Марҳилаи ташаккулдиҳандаи тадқиқот таҳияи барномаи кори озмоишӣ, ҳаддалимкон натиҷабаш намудани мундариҷаи таълими фанҳои лингводидактикӣ ва таҳассусӣ; амалигардонии методҳо ва усулҳои таълим дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, хусусиятҳои равонагии-касбӣ ва равонагии-иртиботиро, дар бар гирифта аст. Самаранокии ворид намудани шароитҳои педагогии мазкур ба раванди таълими муассисаи таҳсилоти олии касбӣ дар асоси таҳлили сатҳи инкишофи салоҳиятнокии забонмӯзӣ таълимгирандагон дар оғоз ва ҷамъбасти тадқиқоти озмоишӣ, муайян карда шуд.

Дар чорчӯбаи амалигардонии мундариҷаи соҳти (моделҳои) фаъолияти донишчӯён оид ба инкишофи салоҳиятнокии забонмӯзӣ, азхудкунии минбаъдаи мундариҷаи моделҳои таълимӣ ва барномаҳои модули забони англисӣ баррасӣ гардид. Соҳтори модули шиносии зинагиро бо мақсадҳои ҷорӣ намудани модули ва унсурҳои таълимӣ, бонки саволномаҳо, иҷрои машқҳо мутобиқи сатҳи салоҳиятнокии забонмӯзиро дар бар мегирад. Ба тӯфайли ин таълимгирандагон медонистанд, ки: кадом дониш, маҳорат ва малакаҳои забониро омӯзанд ва дар кадом сатҳ, кадом теъдод ҳолҳоро

онҳо барои иҷрои ин ё он машқҳо соҳиб мегарданд, кадоме аз машқҳо ҳатмӣ барои супоридани модул ва кадомҳо интихобианд. Дар заминаи ин корҳо таълимгиранда чараёни пешрафти худро доир ба азхудкунии модул мувофиқи сатҳи салоҳиятнокии забонамӯзии худ муайян намуда, мустақилона супоришҳои модулиро интихоб мекард, фаъолияти таълимӣ-маърифатии худро банақшагирӣ карда, амалӣ мегардонд.

Дар асоси модели таҳиягардидаи ташаккули СИМ-и донишҷӯён барои марҳилаи ташкилдихандаи тадқиқоти озмоишӣ чунин меъёрҳо (бузургҳо) интихоб карда шуданд: *сатҳи омодагии мотиватсионӣ (ҳавасмандӣ)*, *сатҳи маҳоратҳои когнитивӣ (маърифатӣ)* ва *сатҳи рефлексияи (худтаҳлили) педагогӣ*.

Сатҳи омодагии мотиватсионӣ (ҳавасмандӣ). Натиҷаҳои назарпусиро, ки ҳадафи он омӯхтани сатҳи инкишофи СИМ-и донишҷӯён, пас аз омӯхтани курси назариявии методикаи таълими забонҳои хориҷӣ дар шароити таҷрибаомӯзии педагогӣ дар мактаби таҳсилоти миёнаи умумӣ мебошад, шарҳ медиҳем, Бояд қайд намуд, ки ҳангоми инъикоси дараҷаи азхудкардаи донишҳои назариявии донишҷӯён дар рафти машғулиятҳои аудиторӣ, натиҷаи назарпурсӣ сатҳи баланди ташаккули ҳавасмандонии методӣ ва омодагии донишҷӯёни гӯрӯҳҳои озмоиширо барои оғоз намудани фаъолияти таълимӣ дар мактаби миёна ошкор намуд:

- Қисми зиёди донишҷӯёни гӯрӯҳҳои озмоишӣ (ГО) фаъолияти касбии омӯзгори забонҳои хориҷиро ҳамчун касби заҳматталаб, аммо шавқовар (65,9 %) баҳо доданд, ҳоло он, ки нисфи зиёди донишҷӯёни гӯрӯҳҳои санҷишӣ (ГС) баръакс қайд намуданд – «касби заҳматталаби дилгиркунанда». (57,5 %).

- Қисми зиёди донишҷӯёни гӯрӯҳҳои озмоишӣ (58,6 %) аз байни фанҳои умумикасбӣ дар навбати аввал зарурати донишҳои методикаи таълими забонҳои хориҷиро дар фаъолияти касбии омӯзгорӣ таъкид намудаанд, ҳангоме, ки донишҷӯёни гӯрӯҳҳои санҷишӣ дар ибтидо педагогикаро (25,2 %) ва танҳо баъд аз он мутодिकाи таълимро (21,3 %) қайд намуданд.

- 65,8 %-и донишҷӯёни гӯрӯҳҳои озмоишӣ ба сифати омӯзгорони забони англисӣ кор кардан мехоҳанд, дар гӯрӯҳҳои санҷишӣ бошад ин нишондиханда танҳо 35,5 %-ро ташкил медиҳад. Ин нишондихандаҳоро дар муқоиса бо давраи то оғози омӯзиши озмоишӣ, ки фоизи донишҷӯёни дар мактаб аз рӯйи ихтисоси интихобкардашон фаъолияткунанда, ниҳоят паст буд, хеле баланд ҳисобиданд мумкин аст (ба қадвали 1 нигаред).

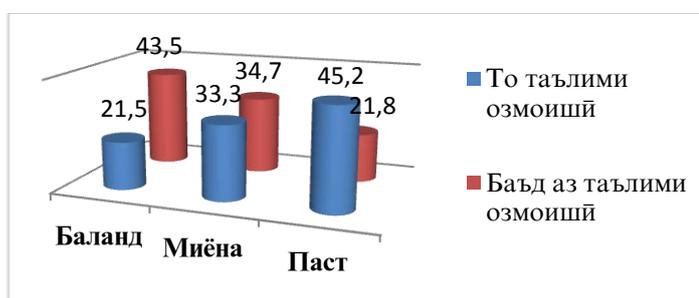
- Вазифаи асосии дарси забони хориҷӣ – мақсади тағйирёбандаи раванди таълим – аз ҷониби қисми зиёди донишҷӯёни гӯрӯҳҳои озмоишӣ (55,5 %) ҳамчун зарурати ташаккул додани маҳоратҳои иртиботии мактаббачагон бо забони омӯхташаванда фаҳмида мешавад, ҳамзамон 40,2 %-и донишҷӯёни гӯрӯҳҳои санҷишӣ ба сифати вазифаи асосии дарси забони хориҷиро - донишҳои грамматикаро таъкид менамоянд.

Ҳамин тавр, омӯзиши сатҳи ҳавасмандонии касбии донишҷӯён нишон дод, ки қисми зиёди онҳо усулҳои гуногуни маҳорати иртиботию методиро бо забони хориҷӣ бомуваффақият аз худ намудаанд; онҳо муҳим будани истифодаи технологияи муосирро дар таълими забонҳои хориҷӣ дарк намуда, ҳадафҳои дурусти таълими забони англисӣ ва воситаҳои асосии расидан ба ин ҳадафҳоро дуруст дарк менамоянд. Назарпурсӣ аз рӯйи тамоми нишондихандаҳо афзалияти таълими озмоиширо исбот намуд.

Сатҳи когнитивӣ (маърифатӣ). Таҳарруки (динамикаи) инкишофи сатҳи фаҳмиши донишҷӯён оид ба салоҳияти методии омӯзгорони забонҳои хориҷӣ аз рӯи методикаи озмоиши муқарраркунанда, баъди таҷрибаомӯзии аввалини педагогӣ, яъне дар курси 3-юм муайян карда шуд. Таҳқиқи санҷишӣ самаранокии таълими озмоиши забонҳои хориҷӣ ва омодагии касбии донишҷӯёнро, ки барои инкишофи СИМ-и омӯзгорони забонҳои хориҷӣ равона гардидааст, тасдиқ менамояд. Ба тӯфайли таҳсилоти муназзам ва бомақсад дар сатҳи фаҳмиши донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ оид ба СИМ-и омӯзгорони забонҳои хориҷӣ тағйиротҳои назаррас ба вуҷуд омаданд, ки ба андозаи зиёд пурмазмун ва аз ҷиҳати илмӣ-амалӣ асоснок буданро нишон доданд. Натиҷаҳо дар диаграммаи 1 акс ёфтаанд.

Диаграммаи 1.

Таҳарруки инкишофи сатҳи фаҳмиши донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ доир ба СИМ-и омӯзгорони забонҳои хориҷӣ (бо %)

Мувофиқи маълумотҳои овардашуда теъдоди донишҷӯёни дорои фаҳмиши комилан дуруст оид ба СИМ-и омӯзгорони забонҳои хориҷӣ ба миқдори назаррас афзудааст: агар то оғози омӯзиши озмоишӣ сатҳи фаҳмиши онҳо 21,5 %-ро ташкил меод, баъди омӯзиши озмоишӣ ин фоиз ба 43,5 % баробар шудааст.

Маълумотҳо, ки дар натиҷаи санҷишҳои фосилавии омӯзиши озмоишӣ ба даст омада буданд, аз тағйиротҳои кулӣ дар сатҳи дониши донишҷӯён оид ба СИМ гувоҳӣ медиҳанд; онҳо аҳамияти ин тағйиротҳо барои инкишофи касбии мутахассисон – педагогони оянда ба таври комилан мувофиқ муайян кардаанд.

Мушоҳидаи муқоисавии дар ҷадвали 4 овардашуда, аз он шаҳодат медиҳад, ки дар гурӯҳҳои озмоишӣ натиҷаҳо аз рӯи тамоми нишондиҳандаҳо назар ба гурӯҳҳои санҷишӣ баландтар мебошанд: масалан, теъдоди донишҷӯёне, ки сатҳи дониши баланддоранд, дар гурӯҳҳои озмоишӣ назар ба гурӯҳҳои санҷишӣ қариб ду маротиба афзудаанд (43,5 % бар муқобили 22,9 %) ва теъдоди донишҷӯёне, ки сатҳи пасти фаҳмишдоранд, дар гурӯҳҳои озмоишӣ назар ба гурӯҳҳои назоратӣ ду маротиба каманд (21,85 бар муқобили 45,6 %). Дар заминаи натиҷаҳои бадастомада хулоса кардан мумкин аст, ки омӯзиши озмоишӣ барои инкишофи СИМ-и омӯзгорони забонҳои хориҷӣ самаранок буда метавонад.

Ҷадвали 4.

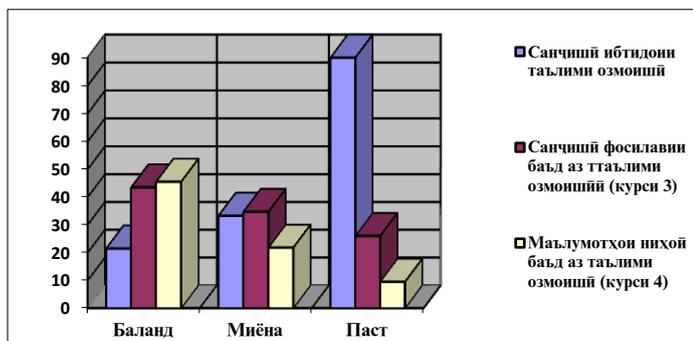
Маълумотҳои муқоисавии донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ ва гурӯҳҳои санҷишӣ оид ба сатҳи фаҳмиши СИМ-и омӯзгорони забонҳои хориҷӣ (бо %)

Сатҳи фаҳмиш	ГО	ГС
Баланд	43.5	22.9
Миёна	34.7	31.5
Паст	21.8	45.6

Ба фарзияи мо, дар шароити омӯзиши озмоишии мақсаднок дар инкишофи СИМ ба натиҷаҳои назаррас ноил гардидан мумкин аст. Бинобар ин омӯзиши озмоишӣ дар соли чоруми таҳсил, дар марҳилаи ниҳоии таҷрибаомӯзии педагогӣ идома дода шуд. Натиҷаҳо дар диаграммаи 2 оварда шудаанд.

Диаграммаи 2.

**Таҳарруки ташаккули СИМ-и донишҷӯён
дар шароити омӯзиши озмоишӣ**

Тавре аз диаграммаи 2 бар меояд, дар марҳилаи ниҳоии омӯзиши озмоишӣ 65,5 %-и донишҷӯёни курси чорум сатҳи баланди СИМ, 26,0 %-и онҳо сатҳи миёнаи СИМ-ро нишон доданд, ки дар умум 91,5 %-ро ташкил медиҳад ва ин аз сатҳи ташаккули ниҳоят баланди СИМ дар шароити омӯзиши эксперименталӣ гувоҳӣ медиҳад.

Сатҳи рефлексии педагогӣ – дар донишҷӯён ташаккули маҳорати худтаҳлил ва худбаҳодиҳии танқидии фаъолияти худ бо ворид намудани ислоҳотҳо, инчунин талаботи амалӣ намудани иқтидори фардии худ ва ба ташаккули шахсият ва худомӯзӣ кӯшиш намуданро, пешбинӣ менамояд. Дар рафти корҳои озмоишӣ сатҳи рефлексии ташаккули СИМ-и донишҷӯён ҳангоми таҳлили дарсҳои забони англисӣ дар марҳилаи ниҳоии таҷрибаомӯзии педагогӣ (курси 4-ум) омӯхта шуд. Тағйиротҳои мусбати зоҳир гардидаи рефлексияи педагогӣ ҳамчунин нишондиҳандаи такмил ёфтани ҳавасмандгардонии донишҷӯён барои фаъолияти мустақилона онҳо гардидаанд. Се нишондиҳанда ба назар гирифта шуд:

- 1) Тавсифи муфассали дарси худ, ки донишҷӯ бо иштироки омӯзгор, методисти муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ва донишҷӯёни таҷрибаомӯз ташкил менамояд;
- 2) Комилан мувофиқ будани худбаҳодиҳии рафтору одоби иртиботӣ ҳангоми таҳлили дарси худ;
- 3) Таассуроти дурусти донишҷӯ ҳангоми таҳлили дарси ӯ аз ҷониби устодон ва донишҷӯёни таҷрибаомӯз.

Тахмин карда шуд, ки ин нишондиҳандаҳо аз мавҷуд будани донишҳои муназзами донишҷӯён гувоҳӣ дода, дорои аҳамияти касбӣ мебошанд. Таҳқиқ бо донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ ва ҳам бо донишҷӯёни гурӯҳҳои санҷишӣ гузаронида шуд. Натиҷаҳо дар ҷадвали 5 оварда шудаанд.

**Маълумоти муқоисавии донишҷӯёни гурӯҳҳои
озмоишӣ ва санҷишӣ оид ба
сатҳи рефлексияи педагогӣ (бо %%)**

Сатҳи зоҳиршавии рефлексия	Тавсифи дарси худ		Комилан мувофиқии худбаҳоидиҳӣ		Воқуниши асосноки донишҷӯ	
	ГО	ГС	ГО	ГС	ГО	ГС
Баланд	55.0	20.5	62.5	18.5	48,5	15.5
Миёна	34.5	32.0	24.5	25.5	35.5	21.5
Паст	10.5	47.5	13.0	46.0	16.0	53.0

Тавре ки аз маълумотҳои дар чадвал овардашуда аён аст, қисми зиёди донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ сатҳи ниҳоят баланди рефлексияи педагогиро зоҳир менамоянд, ки аз сатҳи баланди СИМ-и онҳо, дар муқоиса бо донишҷӯёни гурӯҳҳои санҷишӣ гувоҳӣ медиҳад. Донишҷӯёни гурӯҳҳои озмоишӣ ҳангоми таҷрибаомӯзии педагогӣ дастовардҳо ва норасоҳои фаъолияти таълимии худро дарк намуда, танқидҳои нисбат ба онҳоро бодикқат гӯш карда, кӯшиш намуданд, ки ба кори худ баҳои комилан мувофиқ диҳанд. Ин далелҳо ақидаи оиди дар таҷрибаомӯзон мавҷуд будани донишҳои мунтазам, ки аҳамияти касбӣ доранд, ҳамчунин андешаи барои худомӯзӣ, худтарбияткунӣ ва худинкишофӣ самаранок истифода бурдани ин донишҳо дар давраи таҷрибаомӯзии педагогӣ таъкид менамоянд.

Ҳамин тариқ, натиҷаи корҳои озмоишӣ, самаранокии амалигардонии шароитҳои фаъолияти педагогиро бо истифодаи технологияи модули таълим собит намуд. Дар натиҷаи омӯзиши озмоишӣ, динамикаи мусбат ошкор карда шуд, ки аз ташаккули СИМ-и донишҷӯёни бакалавр, баланд гардидани ҳавасмандонӣ ба фаъолияти педагогӣ, инкишофи сатҳи маърифатӣ ва рефлексияи педагогӣ дар сатҳи касбӣ гувоҳӣ медиҳад.

Дар анҷом натиҷаҳои тадқиқот ҷамъбаст гардида, хулосаҳо доир ба мавзӯи рисола ба таври мухтасар ифода мегарданд:

1. Дар рафти тадқиқот муқаррар карда шуд, ки технологияи модуль-рейтингии таълим дар ташаккули СИМ-и омӯзгорони ояндаи забони англисӣ аҳамияти калон дорад, ки: дар мавҷуд будани модулҳои таълим, барои мустақилона фаро гирифтани маводҳои таълимӣ аз ҷониби донишҷӯён; мутамарказии маводҳои забонӣ дар модул, барои пурра аз худ намудани он; мавҷудияти алгоритмҳои иҷрои супоришҳо дар модулҳои таълимӣ барои самаранокии иҷрои онҳо; истифодаи супоришҳо барои назорати мунтазами натиҷаи сатҳи инкишофи салоҳияти забномӯзии донишҷӯён, ифода меёбанд.

2. Самаранокии таълим дар шароити системаи модули омодагии касбии донишҷӯён – омӯзгорони ояндаи забонҳои хориҷӣ ва ҳадафмандии он ба натиҷаҳои баланди ниҳии омӯзиш ба туфайли мутаффиқона амалигардонии принципҳои таълим, равобити ҷудонопазири шаклҳои омӯзиш таъмин мегардад, ки дар донишҷӯён тасаввуротро оиди алоқаманд ва бефосила будани зинаҳои таҳсил, оиди алоқаманд будани курсҳои назариявӣ бо машғулиятҳои амалӣ ва кори мустақилонаи донишҷӯён ҳосил намуда, ягонагии қонуниятҳои фаъолияти касбиро нишон медиҳад.

3. Муқаррар карда шудааст, ки равобити ҳамгиروي байни фанҳои тахассусӣ (АНШХ) ва фанҳои умумикасбӣ (методӣ) яке аз шартҳои муҳими раванди омодагии касбии омӯзгорон арзёбӣ мешавад, ки рушди СИМ-и хатмкунандагони риштаи забонҳои хориҷиро таъмин менамояд. Чунин равобит ба принсипҳои ташкили раванди таълим ва таълимоти илми методикаи муосири таълими забонҳои хориҷӣ оид ба муносибати коммуникативӣ таъя мекунад.

4. Натиҷаи корҳои озмоишӣ имкон медиҳад, ки сатҳи нисбатан баланди инкишофи салоҳияти забонмӯзиро дар гурӯҳҳои озмоишӣ дар муқоиса бо гурӯҳҳои санҷишӣ мушоҳида намоем. Ворид намудани технологияи модули таълим ба раванди педагогии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, муносибати комилан инфиродиро дар таълим таъмин намуда, донишҷӯёнро барои ҳустҷӯии мустақилонаи маводи таълимӣ ва аз худ намудани он сафарбар намуд, ки ин омил дар умум, сатҳи омода намудани мутахассисонро ба касби омӯзгорӣ комилан баланд бардошт.

5. Ҳамин тавр, натиҷаи корҳои озмоишии анҷомдодашуда, самаранокии инкишофи салоҳиятнокии забонмӯзии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбии омӯзгорӣ, бахусус СИМ-ро тавассути технологияи модули таълим, исбот менамояд. Чунин ҳулоса кардан аз рӯи мақсад аст, ки ҳадафи тадқиқот натиҷабахш буда, фарзия тасдиқ карда шуд ва бозғимодию самаранокии методикаи пешниҳодшудаи рушд ва ташаккули СИМ-и донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогӣ амалан исбот карда шуд.

Дар асоси ҳулосаҳо ва натиҷаҳои ҷамъбастигардидаи тадқиқот чунин **тавсияҳо** пешниҳод карда мешаванд, ки барои баланд бардоштани сатҳи салоҳиятнокии касбию-иртиботии омӯзгорони ояндаи риштаи забони хориҷӣ равона гардидаанд:

1) Ташаккули салоҳиятнокии иртиботӣ-касбии мутахассисони ояндаро аз соҳаи забони хориҷӣ дар асоси муносибати системӣ-ҳамгирӣ амалӣ кардан муҳим аст, ки равобити байниҳамдигарии тадриси фанҳои тахассусӣ (забони англисӣ, фонетика, грамматика ва ғайра) ва умумикасбӣ (педагогика, психология, методика)-и нақшаи таълимиро дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ пешбинӣ менамояд.

2) Таъминоти ташкилию лингводидактикии раванди ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методии донишҷӯён, ки боназардошти низоми кредитию модули таҳсилот пешниҳод шудааст, метавонад барои ташаккули мақсадноки салоҳияти методии донишҷӯён дар раванди таълим дар муассисаи таҳсилоти олии касбӣ, баланд бардоштани сифат ва самаранокии омӯзиши забонҳои хориҷӣ ва омодагии касбии донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ истифода шавад.

3) Натиҷаҳои тадқиқоти мазкур дар раванди инкишофи салоҳияти иртиботӣ-методии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии касбӣ, инчунин аз ҷониби омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ки технологияи модулию рейтингии таълимиро таҷриба менамоянд, истифода шуда метавонад.

4) Дар раванди фаъолияти педагогии муассисаи таҳсилоти олии касбӣ ҷорӣ намудани технологияи модули таълим айни муддаост, ки муносибати комилан инфиродиро дар таълим таъмин менамояд, донишҷӯёнро ба ҳустҷӯии мустақилонаи маводҳои таълимӣ ва аз худ намудани он равона сохта, дар умум сифати омода намудани мутахассисонро баланд мебардорад.

5) Дар мавзӯи технологияи модулию рейтингии таълим ташкил намудани семинару тренингиҳо барои омӯзгорони фанҳои забонӣ дар раванди таълим дар донишгоҳҳои коллеҷҳои педагогӣ, инчунин барои курсҳои тақмили ихтисоси

омӯзгорони забонҳои хориҷии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ хеле муҳим мебошад.

Бешубҳа, тадқиқоти анҷомёфта на ҳамаи паҳлӯҳои лингводидактикии омода намудани омӯзгорони забонҳои хориҷӣ ва имкониятҳои ташаккули СИМ-и хатмкунандагони муассисаҳои таҳсилоти олии касбии педагогиро комилан баррасӣ менамояд. Тадқиқоти мазкур метавонад минбаъд ҳамчун замина барои баррасии технологияи омодагии касбии бакалаврони забонҳои хориҷӣ бо мақсади ташаккули салоҳияти касбии омӯзгорони оянда хизмат намояд.

Мундариҷаи асосӣ ва натиҷаҳои тадқиқоти диссертатсионӣ дар мақолаҳои мазкур интишор гадидаанд:

Мақолаҳои илмие, ки дар нашрияҳои тақрибии бонуфузи тавсияшудаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҚОА-и Вазорати маориф ва илми Федератсияи Руссия ва ба таъби расидаанд:

1. Карабаев Б.Б. Особенности развития профессиональной коммуникативной компетенции у будущих учителей иностранного языка // Вестник педагогического университета (Республика Таджикистан) / Научный журнал. - Душанбе, 2013. - № 6/2 (56-2). – С. 367-371. (в соавторстве).
2. Карабаев Б.Б. Методика развития коммуникативной компетенции студентов на практических занятиях английского языка // Вестник педагогического университета (Республика Таджикистан) / Научный журнал. - Душанбе, 2014.- № 3 (58-2). – С. 318-322.
3. Карабаев Б.Б. Теория осмысленного учения К. Роджерса // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2014. - № 3/8 (150). – С. 192-195. (в соавторстве).
4. Карабаев Б.Б. Развитие иноязычной коммуникативно-методической компетентности студентов на основе модульно-рейтинговой технологии обучения // Вестник педагогического университета (Республика Таджикистан) / Научный журнал. - Душанбе, 2015. - № 1 (62-1). – С. 205-210.
5. Карабаев Б.Б. Инкишофи муоширати тамоили касбии донишҷӯён дар таълими забонҳои хориҷӣ // Паёми донишгоҳи омӯзгорӣ (Ҷумҳурии Тоҷикистон) / Маҷаллаи илмӣ. - Душанбе, 2015. - № 1 (62-2). – С. 225-229.
6. Карабаев Б.Б. Опыт организации самостоятельной работы студентов на занятиях по практике устной и письменной речи в условиях модульного обучения // Вестник педагогического университета (Республика Таджикистан) / Научный журнал. - Душанбе, 2015. - № 4 (65). – С. 120-125.

Дастури таълимӣ-методӣ:

7. Карабаев Б.Б. Технология модули таълим / Дастур барои омӯзгорон. – Душанбе: Сабрина - К, 2016. – 80 с. (дар ҳаммуаллифӣ).

Мақолаҳои илмие, ки дар дигар нашрияҳо ва маҷаллаҳо ба таъби расидаанд:

8. Карабаев Б.Б. Аз таҷрибаи гузаронидани қисми ташкилии дарс дар марҳалаи аввали омӯзиши забони англисӣ // Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Раҳёфтҳои навин дар таълим ва тақмили забонҳои хориҷӣ дар шароити низоми кредитии таҳсилот». - Душанбе, 2013. - С.131-135.
9. Карабаев Б.Б. Условия развития научно-методической компетентности будущего учителя иностранного языка // Материалы республиканской научно - практической конференции на тему «Эффективность обучения иностранным языкам в вузе». - Душанбе, 2013. – С. 114-116.

10. Карабаев Б.Б. Возможности использования компьютерных технологий при кредитной системе обучения // Материалы республиканской научно - практической конференции на тему «Эффективность обучения иностранным языкам в вузе». - Душанбе, 2013. – С. 118-122.
11. Карабаев Б.Б. Роҳҳои самараноки инкишофи салоҳияти коммуникативии хонандагон // Маҷалаи Вазорати маориф ва илми ҶТ «Масъалаҳои маориф» - Душанбе, 2014.-№ 2. – С. 44-48.
12. Карабаев Б.Б. Речевые ситуации – как средство развития коммуникативной компетенции студентов // Круглый стол на тему «Перспективы преподавания иностранных языков на современном этапе». - Душанбе, 2014. – С. 51-58.
13. Карабаев Б.Б. Индивидуализация учебной деятельности студента при кредитной системе обучения // Материалы республиканской научно - практической конференции на тему «Актуальные вопросы теории и практики перевода». - Душанбе, 2014. – С. 65-67.
14. Карабаев Б.Б. Специфика практики устного общения как коммуникативная единица в обучении английскому языку // Материалы республиканской научно - практической конференции, посвященной 50-летию кафедры французского языка ТГПУ им. С. Айни. - Душанбе, 2014. – С. 11-18.
15. Карабаев Б.Б. Эффективные средства контроля в обучении иностранным языкам // Материалы республиканской научно - практической конференции, посвященной 75-летию факультета английского языка ТГПУ им. С. Айни по проблеме «Актуальные проблемы языкознания и обучения иностранным языкам: практика, развитие и стратегия». - Душанбе, 2015. – С. 71-75.
16. Карабаев Б.Б. Ташаккулёбии салоҳияти коммуникативии донишҷӯён дар машғулиятҳои забони англисӣ // Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, бахшида ба 75-солагии факултети забони англисии ДДОТ ба номи С. Айни дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами забоншиносӣ ва таълими забонҳои хориҷӣ: таҷриба, ташаккулёбӣ ва стратегӣ». - Душанбе, 2015. – С. 75-781.
17. Карабаев Б.Б. Эффективность языкового обучения в условиях кредитно-модульной системы // Материалы международной научно - практической конференции, посвященной 75-летию факультета романо-германских языков ТГПУ им. С. Айни по проблеме «Проблемы современной филологии и методики обучения иностранным языкам в вузе». Часть 1. - Душанбе, 2015. – С. 233-236.
18. Карабаев Б.Б. Лингводидактические основы реализации профессиональной направленности обучения иностранному языку в педагогическом вузе // Материалы республиканской научно - практической конференции на тему «Состояние химической науки и её преподавание в образовательных учреждениях Республики Таджикистан». - Душанбе, 2015. – С. 131-135.
19. Карабаев Б.Б. Реализация лингводидактических принципов в учебном процессе языкового вуза // Материалы международной научно - практической конференции, посвященной 75-летию факультета романо-германских языков ТГПУ им. С. Айни по проблеме «Проблемы современной филологии и методики обучения иностранным языкам в вузе». Часть 2. - Душанбе, 2016. – С. 55-60.
20. Карабаев Б.Б. Муошират яке аз пояҳои таълими забони англисӣ дар шароити имрӯза /// Маводҳои конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ, ба ифтихори 25-солагии Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 85-солагии ДДОТ ба номи С. Айни, 25-солагии кафедраи услубшиносӣ ва назарияи тарҷума дар мавзӯи «Масъалаҳои мубрами филология ва тарҷума» - Душанбе, 2016. – С. 248-252.
21. Карабаев Б. Модульное обучение на занятиях практики устной и письменной речи английского языка // Материалы международной научно - практической конференции, на тему «Актуальные проблемы лингвистики, литературоведения, перевода, сопоставительной типологии и методики преподавания иностранных языков в вузе». - Душанбе, 2017. – С. 217--221.

АННОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Қарабоев Бахтовар Бахтиёрович дар мавзӯи «Ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методии омӯзгори забони англисии оянда тавассути воситаҳои технологияи модуль-рейтингии таълим» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои педагогӣ аз ихтисоси 13.00.02 – Назария ва методикаи таълим ва тарбия (забонҳои хориҷӣ) (илмҳои педагогӣ).

Калидвожаҳо: салоҳияти иртиботӣ-методӣ(СИМ), технологияи модуль-рейтингии таълим, амсила, факултаи забонҳои хориҷӣ, салоҳияти забонмӯзӣ, муносибати системӣ-ҳамгирӣ, муносибати салоҳиятнокӣ, муносибати шахсии фаъолиятнокӣ, таълими тамоилоти коммуникативӣ ва касбӣ, модули таълимӣ, маҷмааи ташкилӣ-педагогӣ ва лингводидактикӣ, робитаи ҳамгирӣ, мотиватсияи (ҳавасмандии) омодагӣ, дараҷаи когнитивӣ (маърифатӣ) ва рефлексияи педагогӣ.

Объекти таҳқиқот: силсилаи омодагии касбии донишҷӯёни муассисаҳои таҳсилоти олии доир ба омӯзиш ва таълими забон.

Ҳадафи тадқиқот: ба таври назариявӣ асоснок кардан ва ба тариқи озмоишӣ санҷидани маҷмӯи шароитҳои лингводидактикии ташаккули салоҳияти иртиботӣ-методии омӯзгори забони англисии оянда тавассути воситаҳои модулю рейтингии таълим.

Методҳои тадқиқот: омӯзиш ва таҳлили адабиёти илмӣ, мушоҳидаҳои педагогӣ, саволнома, санҷиши тестӣ, сӯҳбат, назарпурсӣ, таҳлил ва ҷамъбаст намудани таҷрибаи педагогӣ, озмоиши муқарраркунанда, ташаккулдиҳанда ва санҷишӣ, таҳрезӣ, таҳлил ва ҷамъбаст намудани натиҷаҳои фаъолияти амалӣ, коркарди математикӣ натиҷаҳо.

Натиҷаҳои тадқиқот ва навоғониҳо: Бори нахуст асосҳои лингводидактикии ташаккули СИМ бакалаврҳо омӯзгорони ояндаи забони англисӣ дар шароити технологияи таҳсилоти модулю рейтингӣ, ҳамчун ҷузъи пешбари омодакунии касбӣ муайян карда шудаанд, ки барои амалӣ намудани фаъолияти омӯзиши мустақилона дар шароити муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳиманд; амсилаи (моделӣ) намунавии мундариҷавию сохтори рушди салоҳияти забонмӯзӣ донишҷӯёни муассисаҳои олии таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳиманд; муҳтаво, сохтор ва мазмуни доираи дониш, малакаю маҳоратҳо ва салоҳиятҳои, ки ба таркиби СИМ омӯзгорони забони хориҷӣ мутаалиқанд, мушаххас гардонида шудааст; модел, ки дорои ҳадаф, вазифаҳо, муносибатҳо, принципҳо, узвҳои таркибӣ, салоҳиятҳо, сохтор ва мундариҷаи салоҳияти иртиботӣ-методии бакалаврҳо буда, дар раванди таълим дар муассисаи таҳсилоти олии педагогӣ ташаккул меёбанд, аз ҷиҳати назариявӣ асоснок карда шудааст; дар бораи системӣ будани низомии таҳсилоти муассисаи таҳсилоти олии, ки ба ҷараёни ташаккули СИМ донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ равона шуда, ба комплексӣ ва ҳамгироии фанҳои таҳассусӣ (амалияи нутқи шифоҳию хаттӣ), умумикасбӣ (методӣ) ва таҷрибаи педагогӣ асос ёфтаанд, тасаввуроти тоза дода шудааст.

Дараҷаи истифода: натиҷаҳои тадқиқот дар раванди таълими факултаҳои романӣ-германӣ ва англисии Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи С. Айни амалӣ гардонида шудаанд.

Татбиқи амалии натиҷаҳои тадқиқот: Маводҳои дидактикии коркардшуда барои ташаккули мақсадноки салоҳияти методӣ, баланд бардоштани сифат ва самаранокии омӯзиши забони хориҷӣ ва омодагии касбии донишҷӯёни факултаҳои забонҳои хориҷӣ, инчунин барои мутахассисони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ, ки низомии таҳсилоти модулю рейтингиро таҷриба менамоянд, мавриди истифода шуда метавонанд.

РЕЗЮМЕ

диссертации Карабаева Бахтовар Бахтиёровича на тему "Формирование коммуникативно-методической компетенции будущего учителя английского языка средствами модульно-рейтинговой технологии обучения" на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – Теория и методика обучения и воспитания (иностранные языки) (педагогические науки).

Ключевые слова: коммуникативно-методическая компетенция (КМК), модульно-рейтинговая технология обучения, модель, факультет иностранных языков, иноязычная компетентность, системно-интегративный подход, компетентностный подход, личностно-деятельностный подход, коммуникативно ориентированное обучение, профессионально ориентированное обучение, учебный модуль, комплекс организационно-педагогических и лингводидактических условий, интегративная связь, уровень мотивационной готовности, уровень когнитивных умений и уровень педагогической рефлексии, динамика.

Объект исследования - система профессиональной подготовки студентов языкового педагогического вуза.

Цель исследования - теоретически обосновать и экспериментально проверить комплекс лингводидактических условий формирования коммуникативно-методической компетенции будущих учителей английского языка средствами модульно-рейтинговой технологии обучения.

Методы исследования: изучение и анализ литературы, педагогическое наблюдение, анкетирование, тестирование, собеседование, опрос, анализ и обобщение педагогического опыта, констатирующий, формирующий и контрольный эксперимент, проектирование, анализ и обобщение результатов практической деятельности, математическая обработка результатов.

Полученные результаты и их новизна: впервые определены лингводидактические основы формирования КМК бакалавров - будущих учителей английского языка в условиях модульно-рейтинговой технологии обучения, как ведущего компонента профессиональной подготовки, необходимой для ведения самостоятельной обучающей деятельности в условиях общеобразовательных учреждений Республики Таджикистан; разработана и апробирована структурно-содержательная модель развития иноязычной компетентности студентов языкового вуза; определена номенклатура знаний, умений, навыков и компетенций, входящих в состав КМК учителя иностранного языка, формируемых у студентов в ходе их обучения в педагогическом вузе; теоретически обоснована модель, содержащая цель, задачи, подходы, принципы, компоненты, структуру и содержание КМК бакалавров, формирующейся в условиях обучения в педагогическом вузе; дано оригинальное представление системности вузовского образования – процесса формирования КМК у студентов факультетов иностранных языков, базирующееся на комплексности и интеграции изучаемых специальных (ПУПР) и общепрофессиональных (методических) дисциплин с последующим выходом на педагогическую практику.

Степень использования: результаты исследования внедрены в учебный процесс факультетов романо-германских языков и английского языка Таджикского государственного педагогического университета им. С.Айни.

Область применения: Разработанное автором организационно-лингводидактическое обеспечение может быть использовано для целенаправленного формирования методической компетенции студентов в учебном процессе вуза, повышения качества и эффективности иноязычного образования и профессиональной подготовки студентов факультетов

иностранных языков, а также педагогами образовательных учреждений, практикующими модульно-рейтинговую систему обучения.

SUMMARY

dissertation of Karabaev Bahtovar Bakhtiyorovich on the topic "Formation of communicative and methodological competence of the future English language teacher by means of modular-rating technology of education" for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences on specialty 13.00.02 - Theory and methodology of teaching and education (foreign languages) (pedagogical sciences) .

Key words: communicative and methodological competence (CMC), module-rating technology of teaching, model, foreign languages faculty, foreign language competence, system-integrative approach, competence approach, personality-activity approach, communicatively oriented teaching, professionally oriented teaching, training module, a complex of organizational, pedagogical and linguodidactical conditions, integrative communication, the level of motivational readiness, the level of cognitive skills and the level of pedagogy reflexion, dynamics.

The object of research: the system of professional training of students of foreign language faculties of pedagogical university.

The aim of the research: theoretically substantiate and experimentally test a set of linguodidactic conditions for the formation of the communicative and methodological competence of future English teachers using the modular-rating technology of instruction.

Research methods: study and analysis of literature, pedagogical observation, questioning, testing, interviewing, analysis and generalization of pedagogical experience, ascertaining, forming and controlling experiment, designing, analyzing and generalizing the results of practical activity, mathematical processing of results.

The obtained results and their novelty: for the first time has been determined the linguodidactic foundations of the formation of CMC bachelors - future English teachers in the conditions of modular-rating technology of instruction as the leading component of vocational training necessary for conducting self-independent learning activities in the conditions of general educational institutions of the Republic of Tajikistan; a structurally-substantial model of the development of foreign language competency of students of a university was developed and tested; the system of knowledge, abilities, skills and competences that are part of the CMC of a foreign language teacher, formed by students in the course of their education in a pedagogical university, is defined; theoretically justified the model containing the goal, objectives, approaches, principles, components, structure and content of CMC bachelors, formed in the conditions of training in a pedagogical university; the original presentation of the systemic nature of higher education - the process of forming CMC in students of foreign languages, based on the complexity and integration of the special subjects (English) and general professional (methodological) disciplines with subsequent access to pedagogical practice is given.

Degree of use: the results of the research are implemented in the educational process of the faculties of the Romano-Germanic languages and English language of the Tajik State Pedagogical University named by S. Aini.

Application domain: The organizational-lingvodidactical conditions developed by the author can be used for the purposeful formation of the students' methodological competence in the educational process of the university, improving the quality and efficiency of foreign language education and vocational training in foreign languages, as well as educators of educational institutions practicing the modular-rating system of education.